

- Az esetek 50%-ában pirosas, állásakor egyre sötétebbé váló vizelet (sötét foltok a fehérneműn!).
- A vizelet emelkedett porfobilinogén tartalmának kimutatása: Hoesch-teszt (2 csepp frissen ürített vizelet 2-3 ml Ehrlich-féle aldehid-reagensben piros elszíneződést okoz). Bonyolultabb, de nem specifikusabb a Schwartz-Watson-teszt, melynek során kloroformmal kinyerhető az epeszfestékek által okozott kondenzációs termékek (a porfobilinogén azonban nem).
- A betegség lefolyásának követésére a 24 órás gyűjtött vizeletben a PBG és a δ -ALS kvantitatív meghatározása.
- A vörösvértestek PBG-D aktivitásának meghatározása és a géndefektus lokalizálása.

Th: Akut krízisben intenzív osztályon:

1. Kiváltó gyógyszerek elhagyása!
2. Az iv. adott glukóz és haematin képes csökkenteni a májban a δ -ALS-szintáz indukcióját:
  - Glukóz-infúzió (20 g/óra – 500 g/nap) + forszirozott diuresis a víz- és az elektrolitháztartás ellenőrzése mellett.
  - Kiegészítésként haemarginát iv. 3 mg/tskg/nap (4 napig).
3. Tüneti kezelés „biztos” gyógyszerekkel.
  - Hypertonia és tachycardia esetén: Béta-blokkolók.
  - Hasi colica esetén: Atropin típusú görcsoldók, és paracetamol, esetleg pethidin.
  - Szedálás céljából: Chlorpromazin; hányás esetén ondansetron.
4. Visszatérő akut krízis megelőzése heti 1 ampulla haemargináttal.

Megj: Ovulociklikus tüneteknél megkísérélhető LHRH-analóg profilaxis.

- Pro:** 1. A betegek felvilágosítása/oktatása; porphyria-igazolvány kiállítás, kiváltó okok kerülése.
 2. Családvizsgálatok a látens hordozók kiszűrésére. Az öröklődés miatt genetikai tanácsadás.
 3. Hasi panaszok esetén porphyriára is gondolni kell, és vizsgálatokat kell végezni a kizárására (főleg ismeretlen eredetű akut has kapcsán végzett laparotomia előtt!).

B) Porphyrria hepatica chronica = porphyria cutanea tarda (PCT)

E80.1J

Elő: A leggyakoribb porphyria; gyakorisága 15/100.000 lakos; férfi : nő = 2-3 : 1, megbetegedési csúcs 40. éves kor után.

Ut: Az esetek felében, a májban autoszomális domináns módon öröklődve hiányzik az uroporfirinogén-III-
 lekarboxiláz enzim. Kiválthatja alkoholfogyasztás (70%), ösztrogén (hormonális fogamzásgátlás), hepatitis C fertőzés, AIDS és haemodialízis.

Kl: – Photodermatosis fokozott sérülési hajlammal, a fénynek kitett helyeken, főleg az arcon és a kézhátakon hyperpigmentatio, hólyagképződés, heges gyógyulással.

Esetleg sötét vizelet, a savanyított vizelet UV-fényben pirosan fluoreszkál (a vizeletben emelkedett az uroporfirin III mennyisége).

Májkárosodás és porfirinlerakódás mindig bekövetkezik (májbiopszia során UV-fényben fluoreszcencia ? diagnózis!).

Gyakran kóros májenzimek (pl. alkoholfogyasztás után γ GT emelkedés).

efolyási formák:

• Kóros gént hordozók (csak enzimdefektus).

• Látens PCT (csak porfirinuria).

• Manifeszt PCT (májkárosodás, photodermatosis).

Pg: 1. Alkohol-/gyógyszeranamnézis + klinikai kép (gondolni kell rá!).

• Porfirin kimutatása a vizeletben (UV-fluoreszcencia, biokémiai módszerek).

• Májbiopszia (UV-fényben vörös fluoreszcencia, hisztokémia).

Th: • Kerülni kell a kiváltó okokat: Alkohol, ösztrogén (Cave: hormonális fogamzásgátlás!).

Esetleg a hepatitis C kezelése (lásd ott).

Érvágás vagy a vörösvértestek számának izolált csökkentése sejtszeparátorral (= erythrocytapheresis).

• Chloroquin: 2x125 mg/hét (MH figyelni!) ? chloroquin-porfirin komplexek képződnek, amelyek a vesén át kiürülnek.

• Tüneti: Fényvédő krém használata, napfény kerülése.

Prg: Ha a kiváltó okot meg lehet szüntetni, kedvező.

HYPERURICAEMIA [E79.0] ÉS KÖSZVÉNY [M10.9] (ARTHRITIS URICA)

Df: Hyperuricaemia: a szérum húgysavszint > 6,4 mg/dl (>380 μ mol/l).

Ep: A jóléti államokban a férfiak kb. 20%-ának húgysavszintje > 7 mg/dl (> 416 μ mol/l). Nőkben a húgysavszint általában csak a menopausa után emelkedik (megszűnik az ösztrogén uricosuriás hatása). A köszvényes roham kockázata a hyperuricaemia mértékével párhuzamosan emelkedik: előfordulási aránya 9 mg/dl (535 μ mol/l) fölött évente kb. 5%. A vesekövesség rizikója tünetmentes hyperuricaemia esetén évente 0,2%, köszvényes betegeknél évente kb. 0,8%.

!: A köszvény gyakran jelentkezik együtt metabolikus szindrómával = „jóléti szindróma”: lásd ott.

Et: A) Primer hyperuricaemia és köszvény:

1. A vese tubularis húgysavszelekciójának zavara (az esetek > 99%-a). A 24 óra alatti normális húgysavmennyiség kiválasztása csak magasabb szérum húgysavszint mellett lehetséges.

A túlnyomórészt poligén módon öröklődő anyagcserezavar puringazdag étrend és testsúlyfölség mellett jelentkezik (jóléti betegség).

2. Húgysav túlermelés (az esetek < 1%-a)

• A hypoxantin-guanin-foszforibozil-transzferáz (HG-PRT) enzim hiánya, 2 formája ismert:

- Lesch-Nyhan-szindróma: X-kromoszómához kötött, recesszív módon öröklődő betegség, melyben a HG-PRT enzim mennyisége extrém módon csökkent (a normális aktivitás < 1%-a). Triász: Hyperuricaemia – progresszív veseelégtelenség – neurológiai tünetek öncsonkításra való hajlammal.
- Kelley-Seegmiller-szindróma: A HG-PRT aktivitása csökkent (a normális aktivitás 1-20%-a). Triász: Hyperuricaemia, vesekövesség, az esetek 20%-ában neurológiai zavarok, de öncsonkításra való hajlam nélkül.

• Nagyon ritkán a foszforibozil-pirofoszfát-szintetáz (PRPP-szintetáz) aktivitása fokozódott.

B) Szekunder hyperuricaemia:

1. Fokozott húgysavtermelés következtében:

Fokozott nukleinsav anyagcsere miatt leukaemiában, polycythaemiában, tumorok kezelésekor (citosztatikum, irradiatio), haemolyticus anaemiában.

2. Csökkent renális húgysavkiválasztás eredményeként:

- Vesebetegségek.
- Laktacidózis.
- Ketoacidózis (éhezés, diabetes mellitus).
- Gyógyszerek (saluretikumok).

Ph: A szervezet teljes húgysavtartalma (húgysavraktár) kb. 1 g, de köszvényes betegeknél 30 g-ra vagy akár e fölé is emelkedhet. Az endogén szintézis és az exogén purinbevitel által naponta kb. 350 mg húgysav termelődik. Kiválasztása 2/3 részben a vesén keresztül, kevesebb, mint 1/3 részben a beleken át történik.

Emberben a húgysav purinanyagcsere végterméke. Sok emlősen az urikáz enzim hatására a lebontás az allantoin-ig jut. A laboratóriumokban urikáz segítségével határozzák meg a húgysav szérumkoncentrációját. A húgysavszintet döntően az életkor, a nem és a táplálkozás befolyásolja. A nátrium-urát plazmában történő oldhatóságát figyelembe véve hyperuricaemiáról akkor beszélünk, ha a szérum húgysavszint $\geq 6,4$ mg/dl (≥ 380 μ mol/l).

Pg: Akut köszvényes roham:

A túltelített ízületi folyadékban urát-kristályok válnak ki $\rightarrow$ a kristályokat granulocyták fagocitálják. Ezáltal gyulladáshoz vezető mediátorok szabadulnak fel és kristály indukálta synovitist okoznak.

KI: 4 stádium:

- I. Tünetmentes hyperuricaemia (sokkal gyakoribb, mint a manifeszt köszvény).
- II. Akut köszvényes roham.
- III. Interkritikus stádium (két köszvényes roham közötti tünetmentes időszak).
- IV. Krónikus köszvény tophusképződéssel és irreverzibilis ízületi elváltozásokkal.

► **Akut köszvényes roham:**

Kiváltó okok: „Bőjtök és ünnepek” (nagy mennyiségű étel és ital fogyasztása), stressz, stb.

A teljes jólét állapotában, hirtelen (gyakran éjszaka), igen fájdalmas monoarthritis alakul ki, az esetek 60%-ában az öregujj alapízületében („podagra” – elviselhetetlen a takaró!) bőrpírral, melegséggel és duzzanattal az érintett ízület fölött. Más ízületnél is előfordulhat: ugróízület és lábtő (kb. 15%), térdízület (10%), lábujjízületek (5%), kézujjízületek (5%), főleg a hüvelyk alapízülete („chiragra”), csuklóízület, könyökízület. A roham néhány nap, maximum 3 hét alatt magától elmúlik. Az akut rohamot általános gyulladáso jelek kísérik (láz, leukocytosis, gyorsult sülyledés). A köszvényes roham során nem feltétlenül magas a szérum húgysavszint.

► **Krónikus köszvény:**

Manapság ritkán fordul elő, csak olyan betegeknél látható, akik nem részesülnek (rendszeres) kezelésben.

• **Húgysavlerakódás (tophus):**

– Lágyrészben levő tophus: (murexidpróbával kimutatható) pl. fülkagyló, öregujj, sarok, olecranon, inthüvely (ritkán carpal tunnel szindróma), nyálkatömlő (bursitis).

– Csontban levő tophus → röntgenképen látható:

- Szabálytalan vagy kerek, ízülethez közeli csontdefektus (usuratio), melyet intraossealis tophusképződés okoz.
- Az ízületeket alkotó csontokban kehely formájú ízületi mutilatio.
- A tophusba behatoló tüskés osteophyta.
- A corticalis részt erodáló tophust körülvevő periostealis osteophyta.

• **A hyperuricaemia és a köszvény renalis manifesztációi:**

– Urátnephrolithiasis:

! Az urátkövek a röntgenképen nem láthatók, és húgyúti fertőzésre hajlamosítanak!

– Urátnephropathia: = primer abacterialis interstitialis nephritis.

Korai tünet: Albuminuria.

Szö: Hypertonia, ritkán krónikus veseelégtelenség.

– Ritkán akut húgysav-nephropathia = obstructív urátnephropathia:

Ha a citosztatikus terápia során nagy mennyiségű húgysav csapódik ki, a vesetubulusokat és az uretereket elzárva akut veseelégtelenséghez vezethet.

DD: 1. Szekunder hyperuricaemia (anamnézis!).

2. Egyéb eredetű heveny monoarthritis.

! Férfiak típusos helyen jelentkező heveny monoarthritis leginkább köszvényre gyanús, ennek kizárása után reaktív arthritiszre kell gondolni!

3. Az öregujj alapízületének aktivált arthrosis.

4. Chondrocalcinosis = pirofoszfát-köszvény = alköszvény:

Kalcium-pirofoszfát-dihidrát (CPPD) kristályok rakódnak le a porcban és esetenként akut, kristály által indukált synovitiist okoznak, főleg a térdízületben.

Et: 1) Idős korban idiopathiás.

2) Öröklődő.

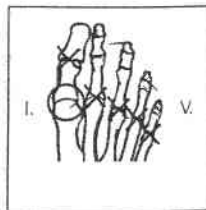
3) Más betegséghez kapcsolódó (szekunder).

Rtg: A porcokban + az inakban meszesedések.

Dg: CPPD-kristályok polarizációs mikroszkóppal történő kimutatása az ízületi punctatumban.

DD: A láb ízületeinek érintettsége:

- o Köszvény
- x Rheumatoid arthritis

Dg: • (Családi) anamnézis – klinikai kép – laboratóriumi vizsgálatok:

- Szérum húgysav ↑
- A 24 órás gyűjtött vizelet húgysav tartalma.
- A spontán ürített vizelet húgysav/kreatinin hányadosa (mg/dl) (normálisan < 0,8).
- Ismeretlen eredetű monoarthritisben a colchicin azonnali terápiás hatása köszvény mellett szól.
- Az érintett ízületek röntgenvizsgálata: a vesefunkció meghatározása.
- Ha felmerül a purinanyagcserében résztvevő enzimek hibás működésének gyanúja, esetleg speciális vizsgálatok végezhetők. Szóba jön a synovia analízis (az urátkristályok és a kristályok fagocitózisának kimutatása).

Th: 1. Diéta

- A testsúly normalizálása: bőséges folyadékfogyasztás és megfelelő vizeletürítés (legalább napi 1,5 liter).
- Kopplás és citosztatikus kezelés idején óvatosan kell eljárni: Ilyenkor jelentősen megemelkedik a húgysavszint → bő folyadékfogyasztás, a vizelet neutralizálása és allopurinol.
- Purinszegény diéta: (<300 mg purin/nap): Húszszegény étrend, belsejégek (máj, vese, borjúmirigy), szardínia, húskivonatok, stb. kerülése.
- Az alkohol elhagyása: A túlzott mennyiségű alkohol reaktív laktátacidózishoz vezetve átmenetileg gátolja a vese húgysavkiválasztását, miáltal akut köszvényes rohamot válthat ki.
- Cave diuretikum (csökkentik a húgysavkiválasztást!).

2. Gyógyszeres:

a) Akut roham:

• Elsőként választandó szer: Nem-szteroid gyulladáscsökkentő (NSAID), pl. diclofenac. Kiegészítésként lokális cryoterápia végezhető.

Dos/MH/KI: Lásd a rheumatoid arthritis fejezetben.

• Tartalék szer: Colchicin.

Hat: A gyulladt szövetekben csökkenti a fagocyták aktivitását.

MH: Szinte minden betegnél jelentkeznek gastrointestinalis panaszok, az adagtól függően hasmenés, ritkán agranulocytosis, stb.

KI: Terhesség és szoptatás.

Dos: Az első 4 órában óránként 1 mg, utána kétóránként 0,5-1 mg a maximális 6 mg-os napi dózis eléréséig. A panaszok enyhülése után gyors dóziscsökkentés.

Sajnos a betegek többsége a gastrointestinalis mellékhatások (főleg a hasmenés) miatt nem tolerálja az optimális adagot; mivel köszvényes roham esetén a colchicin aránylag specifikus módon hat, tisztázatlan esetekben diagnosztikus célból is adható.

b) Tartós kezelés:

Azok a tünetmentes hyperuricaemiás betegek, akik húgysavszintje 9 mg/dl (535 mmol/l) alatt van, csak diétás kezelésben részesülnek. Gyógyszeres terápia manifeszt köszvény esetén, vagy > 9 mg/dl (535 mmol/l) húgysavszint mellett indokolt.

• Uricosztatikumok:

– Allopurinol: Elsőként választandó szer.

Hat: Gátolja a xantinoxidáz enzimet: csökken a húgysavtermelődés. Az allopurinol megakadályozza a köszvényes folyamat rosszabbodását → cél a húgysavszint 5,0-6,0 mg/dl (297-357 μmol/l) közötti értékre csökkentése, miáltal kioldható és kiüríthető az urátlerakódás. Kezdetben a húgysavraktárak mobilizálása köszvényes rohamot provokálhat (ilyen esetben átmenetileg NSAID-profilaxis adható).

MH: Ritkán gastrointestinalis tünetek, transzamináz emelkedés, leukocytopenia, elvéve toxikus-allergiás allopurinol szindróma (= vasculitis dermatitissal, hepatitisz, veseelégtelenséggel).

Interakció: Gátolja a 6-mercaptopurin és az azathioprin (→ az adag 75%-ra csökkentendő), a theophyllin, valamint a phenprocoumon lebontását. Captopril egyidejű szedésekor fokozott a leukopenia veszélye.

I: 1. Interkritikus stádiumban levő köszvényben (az akut köszvényes rohamot súlyosbíthatja!).

2. Tünetmentes hyperuricaemiában, amennyiben nem ismert pontosan a terápia megkezdésének időpontja. Ha a húgysavszint > 9 mg/dl (535 μmol/l) egyesek a terápia elkezdése mellett foglalnak állást.

KI: Terhesség és szoptatás.

Dos: 100-300 mg/nap; veseelégtelenségben dóziscsökkenés.

– **Rasburicase:** Rekombináns **urát oxidáz**, mely a húgysav allantoinná történő oxidációját katalizálja. A vízdoldékony allantoin a vesén át könnyedén kiválasztható. Hatása viszonylag gyorsan fellép (órák).

I: Tumorok/leukaemiák kemoterápiája alatt fellépő fenyegető akut hyperuricaemia. Gond: Magas költség, rasburicase elleni AT indukciója.

• **Uricosuriás szerek:**

Benzbromaron és probenecid.

Hat: A húgysav tubularis visszaszívódásának gátlásával serkentik a húgysavkiválasztást; a normális húgysavszint beállításáig a tubulusokban fennáll a húgysavkiválás és a húgysavkő képződés veszélye; emiatt az adag csak óvatosan emelhető, sokat kell inni (2 l/nap) és a vizeletet pH-ját 6,5-7,0 körüli értékre kell beállítani.

I: Allopurinol allergia/intolerancia esetén.

KI: Köszvényes nephropathia (leginkább nephrolithiasis és veseelégtelenség), húgysavtúltermelés.

MH: Ritkán allergiás reakció, gastrointestinalis panaszok, stb.

A ZSÍRANYAGCSERE ZAVARAI

(E fejezet átdolgozásáért hálás köszönetemet fejezem ki Prof. Dr. med. *K. Oette*-nek, a kölni Klinische Chemie der Universitätsklinikern igazgatójának)

Internet-információ: www.lipid.liga.de

Syn: Hyperlipoproteinaemia (HLP), hyperlipidaemia, dyslipoproteinaemia.

Pth: A plazma **lipoproteinjai lipidekből** (triglicerid, koleszterin, foszfolipid) és **apolipoproteinekből** állnak.

Sűrűségi osztály	*)	Elektroforézis	Fő működés
Chylomicron	0	Az elektromos térben nem vándorol.	Exogén trigliceridek szállítása.
VLDL (very low density lipoproteins)	10	Pre-β-lipoproteinek.	Endogén trigliceridek szállítása, az LDL előalakja.
LDL (low density lipoproteins)	70	β-lipoproteinek.	A VLDL delipidálás utáni végterméke – koleszterint szállít az extrahepaticus sejtekhez – a celluláris koleszterin-meosztázis szabályozója.
HDL (high density lipoproteins)	20	α-lipoproteinek.	Koleszterint szállít a májhoz – a sejten belüli koleszterin-homeosztázis és lipolysis szabályozója.

*) Hozzávetőleges fiziológiai eloszlás (%-ban) az éhomi plazmában.

Megj: III-as típusú HLP-ban a pre-β-lipoproteinek és a β-lipoproteinek között legtöbbször a β-láncok sávjában IDL (intermediary density lipoproteins) frakció mutatható ki. Az IDL a VLDL lebontási terméke (VLDL-remnants) és az LDL előalakja.

Patogenitás és atherogenitás:

A VLDL-, IDL- és LDL-szint emelkedés, valamint a HDL-szint csökkenés fokozza az érlemezésedés kockázatát. Legkifejezettebb kockázatoroelkedés extrém LDL- és IDL-koleszterinszint emelkedés, valamint extrém HDL-koleszterinszint csökkenés esetén áll fenn. A VLDL atherogenitása csekély mértékű.

Kifejezett hypertrigliceridaemia, különösen, ha kimutathatók chylomicronok (lásd hűtőszekrény próba) hasnyálmirigy-gyulladás okozhat. Tiszta chylomicronaemiában, már kb. 800 mg/dl triglicerid értékek esetén fennáll a pancreatitis veszélye. Ha egyedül a VLDL-szint emelkedett, általában csak 2000 mg/dl értéknél kell pancreatitis kialakulásával számolni. Ez egyben magában foglalja az arteriosclerosis kockázatát. Önmagában az extrém VLDL-emelkedés sem okoz pancreatitist.

Felosztás:

▶ **A koleszterin- és a trigliceridszint meghatározásra** alapján a hyperlipidaemiák 3 csoportra oszthatók:

- Hypertrigliceridaemia (> 200 mg/dl).
- Hypercholesterinaemia (>200 mg/dl).
- Kombinált hyperlipidaemia (triglicerid- + koleszterinszint egyaránt magas).

▶ **A lipoproteinkoncentráció (lipoprotein-elektroforézis) alapján** történő, **Fredrickson-féle felosztás:**

Típus	I	IIa	IIb	III	IV	V
Emelkedés	Chylomicron	LDL	LDL + VLDL	IDL*	VLDL	VLDL + chylomicron
Koleszterin	N	↑	↑	↑	N-↑	N-↑
Triglicerid	↑	N	↑	↑	↑	↑
Szérum	Lipaemiás	Tiszta	Zavarostól a lipaemiáig terjed			
Tejszínszerű réteg felül	Van + alul tiszta	—	—	—	—	Van + alul zavaros
Előfordulás	Nagyon ritka	Gyakori	Gyakori	Elvétve	Gyakori	Ritka

* **III-as típus = dysbetalipoproteinaemia** koleszterinben és apo-E-ben gazdag IDL felszaporodásával. A betegek apo-E2 homozigóták. Az elektroforézis széles béta-lipoprotein csíkot mutat. A koleszterin és triglicerid értékek egyaránt emelkedtek. A tenyéri redőkben levő xanthomákat lásd lejjebb.

A familiaris lipoproteinaemiák fenotipizálásának Fredrickson által alkalmazott, eredeti **felosztását ma is alkalmazzák a lipoprotein-minták rövid leírására**, függetlenül a hyperlipoproteinaemia formájától (lásd lejjebb). A tipizálás során nem veszik figyelembe a HDL-koleszterin és lipoprotein(a)-koncentrációt. Az atherogenitás megítéléséhez a HLP-típus ezért önmagában nem elégséges.

Figyelembe kell venni, hogy esetenként a betegség lefolyása vagy kezelése során megváltozik a típus, így pl. IV-es típusból IIb vagy V-ös típusra.

Ep: A nyugati fejlett országokban a > 40 éves emberek 50%-ának koleszterinszintje > 200 mg/dl. Ezen túlmenően a táplálkozás és az életmód miatti hypertrigliceridaemiák is gyakoriak.

I: A lipidanyagcsere rendellenességei gyakran **együtt jelentkeznek más betegségekkel, pl. metabolikus szindrómával**: Törzsre lokalizálódó elhízás, csökkent glukóz tolerancia vagy inzulinrezisztencia, hypertrigliceridaemia, HDL-koleszterin csökkenés és artériás hypertonia.

Et: A hyperlipoproteinaemia csak tünet. Etiológiai szempontból 3 csoportot különböztetnek meg:

I. **Reaktív-fiziológiai forma:**

Anyagcsere-túlterhelés. Enyhe, általában a kedvezőtlen étrend és életmód által kiváltott anyagcsere-elterések.

Hypertrigliceridaemia, pl. nagyobb mennyiségű alkohol, magas kalória- és cukortartalmú táplálék fogyasztása után.

Hypercholesterinaemia, pl. magas zsír- és koleszterintartalmú táplálék (állati zsírok, tojás, stb.) mellett.

Kombinált HLP felléphet az előbb felsorolt terhelések során.

II. **Szekunder-tüneti formák:**

Betegségek vagy gyógyszerek okozta anyagcsere-zavarok.

Hypertrigliceridaemia okai, pl. nem megfelelően beállított diabetes mellitus, metabolikus szindróma, elhízás, terhesség, alkoholizmus, veseelégtelenség haemodialízissel, kortizon-készítményekkel vagy esetenként thiazidokkal végzett kezelés, fogamzásgátló szer, bétablokkoló szedése és nőknél hormonpótló kezelés.

Hypercholesterinaemia okai, pl. nephrosis szindróma, hypothyreosis, cholestasis (LpX-emelkedés), diabetes mellitus, terhesség és gyógyszerek, pl. kortizon-készítmények.

Kombinált HLP okaként az előbb említettek jönnek szóba.

III. A zsíryanycsere primer (hereditár, illetve familiaris) zavarai:

1. Familiaris hypercholesterinaemia: [E78.0]

a) Poligénis hypercholesterinaemia

(Gyakori, molekulárgenetikai háttere tisztázatlan):

Endogén (öröklődés) és exogén tényezők (táplálkozás, túlsúly, alkohol: életmód) együttes hatására alakul ki a leggyakoribb forma, a „közönséges” hypercholesterinaemia 250-400 mg/dl közötti koleszterin értékekkel és a koszorúér-betegség többszörösére emelkedett rizikójával.

b) Monogénis hypercholesterinaemiák

– Familiaris hypercholesterinaemia (FH): Autoszomális domináns öröklődés.

A máj, mely a koleszterinből előállítja az epesavat, az összes LDL-receptor (LDL = koleszterin szállításért felelős) kb. 70%-ával rendelkezik. A májsejtek felszínén levő LDL-receptorok sűrűségétől függ a máj azon képessége, hogy a vérből felvegye az LDL-koleszterint. Familiaris hypercholesterinaemiában szenvedő heterozigóták kevesebb LDL-receptorral rendelkeznek, a homozigótákban vagy teljesen hiányzik a receptor, vagy csak minimális receptor-aktivitás mutatható ki. A heterozigóták gyakorisága kb. 1 : 500, a homozigótáké kb. 1 : 1 millió lakos. A heterozigóták LDL-koleszterin szintje 300-500 mg/dl között van, és kezelés nélkül gyakran már 30-50 éves korukban szívinfarctuson esnek át. A koszorúér-betegség nőknél kb. 7-10 évvel később jelentkezik. A homozigóták LDL-koleszterin-szintje 500-1200 mg/dl közé tehető és gyakran már gyermek- vagy fiatalkorban kialakul a koszorúér-betegség.

– Familiaris apolipoprotein B 100 defektus:

Gyakorisága kb. 1 : 600; autoszomális domináns módon öröklődik, eddig szinte kizárólag heterozigóta formák ismertek, az LDL-koleszterin szintje 350-450 mg/dl. A koszorúér-betegség kockázata nagyjából megegyezik a familiaris hypercholesterinaemiában észleltekkel.

Az apolipoprotein B 100, az LDL egyedüli fehérjéje az LDL-receptorok ligandja.

– Apolipoprotein E variánsok:

Az apolipoprotein E epsilon 4 alléljával rendelkező, E3/4 vagy E4/4 fenotípusú betegek LDL-receptor aktivitása csökkent, ezáltal LDL-koleszterin szintjük enyhén emelkedett. Kezelés nélkül a koszorúér-betegség tekintetében magasabb kockázattal bírnak. Az apolipoprotein E 4 hordozók Alzheimer betegség iránti rizikója fokozott.

2. Familiaris kombinált (kevert) hyperlipidaemia [E78.2]

Gyakorisága 1 : 100; autoszomális domináns módon öröklődő megbetegedés. Molekulárgenetikailag még nem teljesen tisztázott. A koleszterinszint kb. 350 mg/dl-ig emelkedhet, a triglicerid értékek 200-400 mg/dl között vannak. A koszorúér-betegség kockázata az LDL-koleszterin szintjével egyenes arányban emelkedik.

3. Familiaris hypertrigliceridaemia: [E78.1]

Gyakorisága kb. 1 : 300 (?), alkalmilag metabolikus szindróma keretében lép fel, HDL-koleszterin ↓; trigliceridek 200 - > 1000 mg/dl, magas értékek esetén számolni kell pancreatitis veszélyével.

A nők akár 5%-ában előfordul a lipoprotein-lipáz enzim génmutációja, fokozott arteriosclerosis rizikóval. A megbetegedés molekulárgenetikailag valószínűleg nem egységes.

4. Familiaris dysbetalipoproteinaemia: [E78.2]

Syn: VLDL-remnant- vagy III-as típusú hyperlipoproteinaemia.

Annak ellenére, hogy a genetikai variáns (apolipoprotein E 2/2 fenotípus = apo-E 2 homozigóta) 1: 100 előfordulással viszonylag gyakori, az anyagcserezavar csak ritkán manifesztálódik (1 : 5000 – 1 : 10 000). A koleszterinszint 300-800 mg/dl, a triglicerid értékek 400 - > 1000 mg/dl között vannak. Magas értékek mellett jellegzetesek a tenyéri redőkben levő sárga xanthomák, a korai arteriosclerosis.

5. Chylomicronaemia: [E78.3]

- Alkalomszerűen kifejezett hypertrigliceridaemia keretén belül vagy a ritkább V-ös típusú HLP-ban fordul elő.
- A nagyon ritka zsír által indukált HLP-ban (I-es típus) lipoprotein-lipáz hiány vagy apolipoprotein C-II hiány mutatható ki.

6. Lipoprotein(a)-hyperlipoproteinaemia = Lp(a)-emelkedés [E78.4]

Az Lp(a) olyan apolipoproteint tartalmaz, amely verseng a plasminogénnel az endothelsejtek felszínén lévő kötőhelyért (antiplasminogén hatás). Ezen kívül az Lp(a) emeli a plasminogén-aktivátor-inhibitor 1 (PAI-1) expresszióját. Magas Lp(a) szint esetén az endothelsejtek felszínén gátolt a lokális thrombolysis, azaz elősegíti a plakk-képződést. Más patogenetikai mechanizmusok is szóba jönnek.

> 30 mg/dl-es Lp(a) szint az arteriosclerosis önálló rizikófaktor. Az Lp(a) érték emelkedése különösen az egyidejű magas LDL-koleszterin szint mellett érdemel figyelmet → az LDL-koleszterin szint erőteljesebben csökkentendő!

! Főleg magasabb LDL-koleszterinszint mellett vezet az egyidejű Lp(a) emelkedés az érlelmeszesedés veszélyének fokozódásához.

7. Familiaris hypoalfalipoproteinaemiák: [E78.6]

A HDL-koleszterinszint < 40 mg/dl. A koszorúér-betegségben szenvedők magas hányadában alacsony HDL-koleszterinszintek detektálhatók, melyek nem minden esetben örökletesek. Szekunder HDL-koleszterinszint csökkenés többek között adipositas, hypertrigliceridaemia, dohányzás és anabolikumok szedésekor észlelhető.

65 mg/dl fölötti HDL-koleszterinszint, amely leginkább nőkben fordul elő, nem hajlamos az érlelmeszesedésre, és nem igényel kezelést. Epidemiológiai tanulmányok (pl. Framingham-study) igazolják az HDL-koleszterin védő szerepét. Ezért az LDL-koleszterin atherogénitását megállapításánál figyelembe kellene venni a HDL-koleszterin szintet. Az összkoleszterin/HDL-koleszterin vagy az LDL-koleszterin/HDL-koleszterin arány meghatározása növeli a kifejezőerőt.

Kl: • Arteriosclerosis és szövődémei:

– Koszorúér-betegség és szívinfarctus.

– Perifériás artériás elzáródás.

– Agyi artériák elzáródása és stroke (agyi infarctus).

Hypercholesterinaemia és koszorúér-betegség:

Normális HDL-koleszterinszint mellett 200 mg/dl (5,2 mmol/l) összkoleszterin érték fölött emelkedik az infarctus gyakorisága, 250 mg/dl (6,5 mmol/l) szintnél megduplázódik, 300 mg/dl (7,8 mmol/l) érték négyeszerese a 200 mg/dl (= célként kitűzött határérték) értéknél tapasztaltnak. Azonban még e határérték fölött is emelkedett az infarctusrizikó, ha a koleszterin frakciók atherogén konstellációt mutatnak: HDL-koleszterinszint < 35 mg/dl (0,91 mmol/l), illetve LDL-koleszterinszint > 150 mg/dl (3,9 mmol/l). Az infarctuson átesett betegek 2/3-ának HDL-szintje < 35 mg/dl (PROCAM-tanulmány)! A magasabb triglicerid értékek, főleg ha alacsonyabb HDL-koleszterinszinttel járnak együtt, ugyancsak növelik az infarctus kockázatát.

A koleszterinszint tartós csökkentésével a szívinfarctus kockázata kb. 30%-al, a halálozás kb. 25%-al mérsékelhető: a koszorúérbetegség primer (WOS-tanulmány) és szekunder prevenciójában (pl. 4S-tanulmány) egyaránt megfigyelhető. Az LDL-koleszterinszint optimális csökkentésével, főleg fiatalabb betegeknél atheroscleroticus plakkok részben visszafejldhetnek, és az instabil plakkok (plakkruptura veszélyével) átalakulhatnak stabil plakkokká.

• Pancreatitis

Elő: Jelentős hypertrigliceridaemia esetén (lásd a patogenitás és atherogénitást alatt).

• Xanthomák:

– Ínkon (Achilles-ín és az ujjfesztítő izmok inai).

– Xanthoma planaris (az ujjak közötti hajlatokban), xanthoma tuberosum (térd, könyök), xanthelasma (szemhéjak).

Elő: Hypercholesterinaemia (FH, FDB) és kevésbé kifejezett mértékben III-as típusú HLP esetén.

– Eruptív xanthoma (farpofák, alkar fesztítő oldala).

Elő: Kifejezett hypertrigliceridaemiában.

– Xanthoma a tenyér redőiben (III-as típusú HLP).

• Arcus corneae

Elő: FH, FDB és esetleg III-as típusban, valamint extrém HDL-csökkenés esetén.

• Zsír máj

Elő: Hypertrigliceridaemiában.

Dg: • Labor:

- Triglicerid szintek.
- Összkoleszterin-, LDL- és HDL-koleszterinszint.
- Összkoleszterin/HDL-koleszterin arány, LDL-/HDL arány.
- Lipoprotein(a).
- III-as típusú hyperlipoproteinaemia gyanúja esetén az apolipoprotein E genotípus meghatározása.
- Amennyiben a szérum zavaros (lipaemia) a chylomicronok kimutatása érdekében el kell végezni a hűtőszekrény-próbát. 24 óra elteltével a chylomicronok tejszínserű réteggé válnak kiülednek.
- A koleszterin átszámítás egysége: mg/dl = mmol/l x 38,6.
- A triglicerid átszámítás egysége: mg/dl = mmol/l x 88,5.

!!!: A trigliceridszint pontos meghatározásához a vért hozzávetőleg 12 órás koplalás után kellene levenni. A többi paramétert (összkoleszterin, LDL-koleszterin, HDL-koleszterin és Lp(a)) a legutolsó étkezés csak csekély mértékben befolyásolja.

- A reaktív-fiziológias, szekunder és hereditár, illetve familiaris zsíryanycsere-zavarok elkülönítése. Metabolikus szindróma, diabetes mellitus, máj- és epeúti betegségek, pancreatitis, hypothyreosis, vesebetegségek, hyperhomocysteinaemia és hyperuricaemia felderítésére végzett vizsgálatok; a táplálkozásra, az életmódra, az alkohol- és gyógyszerfogyasztásra vonatkozó anamnézis felvétele, továbbá a testtömeg-index kiszámítása és a testzsíreloszlási minta vizsgálata (derék-/csípőkörfogat).
- Érelmeszesedésre hajlamosító tényezők felderítése: Atherogén táplálék, túlsúly, zsíryanycsere zavar, dohányzás, artériás hipertónia, metabolikus szindróma, diabetes mellitus, hyperhomocysteinaemia, szívinfarctus a családi anamnézisben, stb. (lásd a koszorúér-betegség fejezetet is).
- Speciális vizsgálatok familiaris zsíryanycsere-betegségek gyanújakor: pl. DNS-analízis (LDL-receptor, apoB100, apoE, stb.). A genetikai LDL-receptor analízis jelenleg még nehezen hozzáférhető és nem mutatja ki az összes mutációt.
- Familiaris hypercholesterinaemia esetén a család szűrése: DNS-vizsgálat a heterozigóta génhordozók felderítésére.
!/: A hyperlipoproteinaemia tünet és nem diagnózis! Diagnózis pl.: szekunder diabeteses hypertrigliceridaemia; IIa típusú familiaris hypercholesterinaemia, heterozigóta forma.

Th: Kezelési célok:

- ▶ Triglicerid < 200 mg/dl (< 2,3 mmol/l), < 150 mg/dl (< 1,7 mmol/l) értéknel fokozott kockázat.
- ▶ Az LDL-koleszterinszint beállítása az atherosclerosis rizikócsoportjainak figyelembevételével.
A cardiovascularis események valószínűsége 10 évre vonatkoztatva:

Kockázat	Cardiovascularis esemény valószínűsége/10 év*	LDL-koleszterin cél
Magas kockázat	ISZB v. ISZB-ekvivalens**) > 20%	< 100 mg/dl
Közepes kockázat	2 vagy több rizikófaktor 10-20%	< 130 mg/dl
Alacsony kockázat	0 vagy 1 rizikófaktor < 10%	< 160 mg/dl

* A kockázat életkorfüggő. **) ISZB-ekvivalens: pl. diabetes mellitus.

Kockázat becslése PROCAM szerint: Lásd www.chd-taskforce.com

▶ HDL-koleszterinszint > 35 mg/dl (> 0,91 mmol/l)

Legtöbbször csak a szekunder HDL-csökkenés befolyásolható terápiásan (lásd fent).

LDL-koleszterin/HDL-koleszterin arány:

Magas kockázat < 2,0

Közepes kockázat < 3,0

Alacsony kockázat < 4,0

Kiegészítésként hasznos lehet az LDL-koleszterinszint beállítása. Kerekített értékek.

▶ További terápiás célok:

A pancreatitis kivédése és kezelése. A xanthomák és a zsírmáj kialakulásának megakadályozása és eltávolítása; a haemorheológiai viszonyok javítása, különösen extrém hypertrigliceridaemiában.

Terápiás eljárások:

1. Az étkezési szokások és az életmód megváltoztatása.

2. Szekunder formáknál a kiváltó ok megszüntetése, pl. a diabetes mellitus megfelelő beállítása, a hypothyreosis kezelése, a testsúly normalizálása, alkoholtilalom (esetleges alkoholtolerancia megállapítása terheléssel és elvonási próbával).

3. Egyéb rizikófaktorok kezelése, pl. hipertónia, dohányzás, hyperhomocysteinaemia, fizikai inaktivitás, stb.

4. Étrendi változtatások:

a) Koleszterinszint csökkentő diéta:

- Zsírbevitel csökkentése (az összkalória 25-30%-a = kal%).

- Zsír helyettesítése (telített állati zsírok kerülése (< 10 kal%, magasabb LDL-koleszterinszint mellett < 7 kal%, növényi eredetű, egyszerűen és többszörösen telítetlen zsírsavak használata).

- Szénhidrát: 50-60 kal%, az összetett szénhidrátok előnyben részesítendőek.

- Fehérje: 15 kal%-ig.

- Ballasztanyagok: 20-30 g/nap.

- Koleszterin megszorítása < 300 mg/nap, magasabb LDL-koleszterinszint mellett < 200 mg/nap.

!/: 1 tojássárgája ≈ 270 mg koleszterin. Hetente 1-2 tojásnál több nem fogyasztható!

- A testsúly normalizálása, meghatározott kalóriatartalmú diéta.

- A hyperlipoproteinaemia típusától függetlenül ajánlott a tengeri halak rendszeres fogyasztása (pl. heti 1-2 alkalommal), mert nagy mennyiségben tartalmaznak omega-3-zsírsavat (főleg eikozapenténsavat és dokozahexénsavat).

Szigorúan betartott diétával az LDL-koleszterinszint általában kb. 20-60 mg/dl-rel csökkenthető. Diéta mellett a gyógyszeres kezelésre adott válasz is jobb.

Rendszeres testmozgás (kb. 2000 kcal/hétnek megfelelő) hatására az LDL-koleszterinszint tovább csökken, a HDL-koleszterinszint emelkedik és csökken a trigliceridszint.

b) Trigliceridszint csökkentő diéta:

• Alkoholtilalom (próbát lásd fent).

• A testsúly normalizálása.

▶ Chylomicronaemia nélkül:

- Az összzsírmennyiség csökkentése (< 30 kal%).

- Zsírok helyettesítése (előnyben részesítendőek a növényi, linol- és/vagy olajsavban gazdag zsírok, tengeri halak fogyasztása).

- Mono- és diszacharidok kerülése, összetett szénhidrátok fogyasztása.

- Étkezések számának növelése (pl. napi 5 alkalomra).

- Rossz terápiás válasz és kifejezett trigliceridszint-emelkedés mellett rendszeresen kalóriaszegény napok beiktatása.

▶ Chylomicronaemiával: I-es típusú (nagyon ritka), V-ös típusú (ritka) vagy átmenetileg felborult, súlyos IV-es típusú hypertrigliceridaemiában:

Mint fenn, a zsírbevitelt maximálisan korlátozni kell (10 kal% alá). Közepes lánccú zsírsavak fogyasztandók.

Pancreatitisben (epigastriális panaszok, stb.) több napig teljes koplalás. Gyakran visszatérő extrém hypertrigliceridaemia esetén szigorúan alacsony kalóriatartalmú napok rendszeres (pl. hetente egyszer) beiktatása javasolt, esetleg plazmacsere.

5. Lipidcsökkentő kezelés:

▶ Gyógyszerek:

• Statinok = koleszterin-szintetáz enzim gátlók = CSE-gátlók = HMG-CoA-reduktáz gátlók (hidroximetilglutaril-koenzimA-reduktáz):

Hat: Gátolják a koleszterin szintézis kulczenzimét → a májsejtekben csökken a koleszterin koncentráció → ellenszabályozásként a májsejtek felszínén nő az LDL-receptor szám → a vérben 20-60%-al csökken az LDL-koleszterinszint. Arteriosclerosis protektív, kiegészítő hatással is rendelkeznek, pl. az endothelműködés javítása által.

!/: A statinok a leghatásosabb LDL-koleszterinszint csökkentő gyógyszerek. A primer prevenció során mérséklék a szívinfarctus kockázatát és az össz mortalitást (pl. WOS-study), csakúgy, mint az ISZB szekunder prevenciójában (pl. 4S-study, HPS-study)!

Hatóanyag	Dózis (mg/nap)
Atorvastatin	10-80
Fluvastatin	20-80
Lovastatin	10-80
Pravastatin	5-40
Rosuvastatin	10-40
Simvastatin	5-80

A statinok nem csak az LDL-koleszterinszintet, hanem a VLDL-triglicerid szintet is csökkentik. Gyakori az enyhe HDL-koleszterinszint emelkedés. Az atorvastatin és a rosuvastatin a két leghatásosabb statin. A statinok epesavkötőkkel és ezetimibbel kombinálhatók.

MH: Időnként gastrointestinalis panaszok, CK, transzamináz emelkedés, myopathia és/vagy izomfájdalom. Ritkán extrém CK emelkedés = életveszélyes rhabdomyolysis. Más MH viszonylag ritkán jelentkezik (lásd a gyógyszer-tájékoztatót) → rendszeres transzamináz és CK ellenőrzés!

Interakció: Mivel a statinokat a citokróm p450 csoport enzimei bontják le, a szintén ezen enzimek által metabolizálódó gyógyszerekkel kölcsönhatásba lépnek → gyógyszer-tájékoztatóra figyelni! Nő a rhabdomyolysis veszélye, pl. egyidejű ciclosporin, fibrátok, nikotin és erythromycin bevételekor.

KI: Májbetegségek, izombetegségek, terhesség, szoptatás, gyermekek. A statinok és a fibrátok kombinálása ellenjavallt, mivel rhabdomyolysist eredményezhet. Súlyos anyagcserezavarban vagy dóziszfüggő mellékhatások esetén azonban javasolt a statinok ioncserélő gyantákkal és/vagy koleszterin-abszorpció gátlókkal való együttadása.

• Ioncserélő gyanták, illetve epesavkötők:

Túlnyomórészt statinokkal kombinálva kerülnek alkalmazásra.

Hat: Nem felszívódó, bázikus anioncserélő gyanták, amelyek a vékonybélben megkötik az epesavakat és kivonják azokat az enterohepaticus körforgásból. Ezáltal a májban nő az LDL-receptorok száma, aminek hatására csökken az LDL-koleszterinszint. Ráadásul a coronaria megbetegedéseket és a halálozást is kedvezően befolyásolják. Az össz mortalitás csökkentésére vonatkozó adatok hiányoznak.

- Colestyramin: 3x4-8 g/nap, étkezés előtt, bőséges folyadékkal bevéve, az adagot 1-3 hét alatt fokozatosan emelve. Statinokkal kombinálva 2-3x4 g/nap, pl. 2x4 g étkezés előtt.
- Colestipol: 3x5-10 g/nap – statinokkal együtt adva 2-3x5 g/nap, az adagot fokozatosan emelve, mint a colestyramin esetén, bő folyadékkal bevéve.

MH: Gyakori gastrointestinalis MH: teltségérzés, puffadás, székrekedés, a zsírban oldódó vitaminok (A, D, E, K) felszívódásának csökkenése, melyeket magas dózisban adott ioncserélő gyanták mellett parenteralisan pótolni kell.

!/: Mivel a gyógyszerek képesek kötődni az ioncserélő gyanta savas csoportjaihoz, ezeket az anyagokat 3 órával a gyanta bevétele előtt vagy legkorábban 4 órával azt követően kell bevenni. Ide tartozik az aspirin, bizonyos statinok, thyroxin, kumarin, digitális-készítmények és a C-vitamin.

• Koleszterin-abszorpció gátlók:

Ezetimib

Hat: Hypercholesterinaemiában statinokkal kombinálva vagy monoterápiaként.

MH: Ritkán hasi panaszok, transzamináz emelkedés → ellenőrizni kell!

Dos: 10 mg/nap (LDL-koleszterinszint csökkenés 18%).

• Fibrátok = clofibrinsav származékok:

Hat: Összetett, elsősorban fokozzák a trigliceridben gazdag lipoproteinek lebontását. Fibrátok szedésekor csökken a VLDL-/LDL-koleszterinszint, és emelkedik a HDL-koleszterinszint.

Készítmények, pl.:

- Bezafibrat: 400 mg (retard)/nap.
- Fenofibrat: 250 mg (retard)/nap.
- Gemfibrozil: 900 mg/nap.

MH: Esetenként gastrointestinalis zavarok, transzamináz emelkedés, hajhullás, potenciázavar, myopathia izomfájdalommal és CK emelkedéssel, rhabdomyolysis igen ritkán fordul elő; az epekőképződés veszélye fokozott, ritkán egyéb MH → lásd a gyógyszer-tájékoztatót.

Interakció: Fokozzák a sulfonilurea és a kumarin típusú antikoagulánsok hatását.

KI: Egyidejű fibrát kezelés; veseelégtelenség, májbetegség, terhesség, szoptatás, stb.

▶ Extracorporalis LDL-eliminálás (LDL-apheresis):

LDL eltávolítása a plazmából; módszerek:

- Az LDL és az Lp(a) immunadszorpciója (a kölni egyetemen kifejlesztett LDL-apheresis).
- Az LDL és az Lp(a) dextrán-szulfát oszlopra való kötése.
- Heparin által indukált extracorporalis LDL-precipitatio = H.E.L.P.: Az LDL, a fibrinogén és az Lp(a) eltávolítása (a göttingeni egyetemen fejlesztették ki).
- Az LDL és az Lp(a) DALI-eljárással történő adszorpciója (Fresenius cég) = a lipoproteinek direkt adszorpciója (plazmaszeparáció nélküli teljesvér-adszorpciós eljárás).

I: Súlyos familiaris hypercholesterinaemiában, ha gyógyszerrel nem csökkenthető megfelelő mértékben a LDL-szint és magas az arteriosclerosis rizikó.

Az LDL-eliminációt heti 1 alkalommal végzik, melyet kiegészítésként gyógyszeres koleszterinszint csökkentés követ.

Hypercholesterinaemia kezelése:

Gyógyszercsoport	Az LDL-koleszterinszint maximális csökkenése
- Fibrátok	20%
- Ezetimib	20%
- Ioncserélő gyanták	30% } kombinálva 60% felett
- Statinok	60%
Extracorporalis LDL-elimináció	60-80%

!/: A statinokra adott egyéni válasz-készség igen eltérő. A táblázatban a csökkenés maximális mértéke van feltüntetve.

Hypertrigliceridaemia kezelése:

A testsúlycsökkentés, a diéta, az életmódváltoztatás és a kiváltó ok kezelése a legtöbb esetben sikert hoz. Esetleg fibrátokkal kiegészítő gyógyszeres kezelés végezhető. Alacsony HDL-koleszterinszintű, kedvezőtlen LDL-/HDL-koleszterin arány esetén előnyösebb kizárólag statinokat adni (a statinok fibrátokkal való kombinálása ellenjavallt).

A trigliceridszint csökkenése általában a HDL-koleszterinszint emelkedésével jár.

Fontos: Súlyos, lipaemia által indukált pancreatitisben azonnali plazmacsere indikált.

ADIPOSITAS

[E66.9]

Internet-információ: pl. www.medizin.uni-koeln.de (→ vezérvonalak)

www.adipositas-gesellschaft.de

Def: Akkor beszélünk elhízásról, ha a zsír mennyisége nőknben > a testsúly 30%-a, és férfiakban > 20%.

A testtömegindex (body mass index = BMI) segítségével közvetett módon megbecsülhető a zsírtartalom mennyisége.

Testtömegindex (body mass index = BMI) = testsúly (kg) / testfelület (m²)

Testsúlyosztályozás (Európa, USA)	BMI (kg/m ²)
Normális	18,5-24,9
Túlsúlyos (preadipositas)	25,0-29,9
I. fokú adipositas	30,0-34,9
II. fokú adipositas	35,0-39,9
III. fokú adipositas (extrém elhízás)	40 vagy e fölött

Ep: Gyakorisága a nyugati ipari országokban az életkorral emelkedik; a felnőttek kb. 20%-ának BMI-értéke ≥ 30 . Az ázsiai népek BMI-értékei alacsonyabbak.

!: A 3 legfontosabb elkerülhető, betegséghez és halálozáshoz vezető ok: 1. Dohányzás – 2. Alkoholizmus – 3. Elhízás.

Et: 1. **Primer elhízás** → oki tényezők:

– **Genetikai faktorok:** Az elhízás hátterében egy gént érintő mutáció nagyon ritkán fordul elő. Azonban gyakran van jelen genetikailag determinált állapot („jó táplálékhasznosító”). Az **ob-gén** a **leptin** nevű hormon szintézisét kódolja, amely a hypothalamus receptorain hatva csökkenti az étvágyat. Mivel minden elhízott embernek magasabb a leptinszintje, feltételezhető, hogy náluk leptin-rezisztencia áll fenn. – A **metabolikus szindrómában** szenvedő betegek egy része GNB3-825T génmutációval rendelkezik.

– **Fokozott táplálékfelvétel, életmód, fizikai inaktivitás.**

– **Pszichés faktorok:** (Stressz, frusztráció, egyedüllét → az evés jutalomként, vigaszként szolgál, szenvedély, esetleg falánksági rohamokkal („dözsölő”); a normális éhség- és jóllakottságérzés elvesztése; nikotinhány).

2. **Szekunder elhízás:**

– **Endocrin betegségek:** Cushing-kór, hypothyreosis, insulinoma, férfiaknál tesztoszteronhiány, stb.

– **Centrális elhízás:** Agydaganat (hypothalamus, hypophysis) és ezen betegségek műtete vagy besugárzása utáni állapot.

Ptg: Az energiabevitel (kalóriadús, főleg zsírban gazdag táplálkozás) magasabb, mint az energiaszükséglet (fizikai aktivitás hiánya).

A normális testsúly feletti súlygyarapodás 75%-ban a zsírszövet, 25%-ban a zsírmentes testtömeg felszaporodásával jár. 1 kg testsúly kalorikus egyenértéke kb. 7000 kcal.

Az elhízás önmagában nem betegség, jelentősége csak a társuló morbiditás és mortalitás miatt van. Ha a testsúly 20%-al vagy többel a normális határ felett van, nő a betegségek kialakulásának kockázata (Framingham-tanulmány). Azon elhízottak halálozása, akik BMI > 35 kétszerese a normális súlyú egyének halálozásának.

Kl: • Csökkent fizikai terhelhetőség, esetenként terhelésre jelentkező dyspnoeal és gyors kifáradással.

• Elvértve a terhelt ízületekben (főleg csípő- és térdízület) és a gerincoszlopban ízületi panaszok.

• Izzadásra való hajlam fokozódása.

• Esetleg csökkentértékűség érzése.

Szö: • **Metabolikus szindróma** (jóléti szindróma):

Törzsre lokalizálódó elhízás, dyslipoproteinaemia (trigliceridek $\uparrow$, HDL-koleszterin $\downarrow$), hyperuricaemia, esszenciális hypertonia és csökkent glukóztolerancia, illetve 2-es típusú diabetes mellitus gyakori együttes előfordulása. Az elhízás ezen betegségek manifesztaációs faktora!

• Zsírmáj.

• **Az elhízás az alábbi betegségekre hajlamosít:**

– Koszorúér-betegség és stroke.

– Alsóvégtagi thrombosis és thromboemboliás szövődmények (főleg a műtét utáni időszakban).

– Alvási apnoe szindróma.

– Cholecystolithiasis.

– EPH-gestosis.

– Malignus betegségek (pl. colon-/rectum-, endometrium, mamma-, prostata carcinoma, stb.).

– Arthrosis (gerincoszlop, csípő-, térdízület).

• **Hormonzavarok:**

– Férfiak: A zsírszövetekben fokozott aromataz aktivitás: ösztrogén $\uparrow$, tesztoszteron $\downarrow$, esetleg potenciazavar.

– Nők: Androgének $\uparrow$ → esetleg hirsutismus, hajhullás, seborrhoea, acne, szekunder amenorrhoea, infertilitas, polycystás ovarium szindróma.

• Intertrigo, stria.

• **Az elhízás kedvezőtlenül befolyásolja a szívélétlenséget.**

• Esetleg reaktív depressio és szociális problémák.

Dg: • **A testsúly megítélése a BMI segítségével** (pontosan) vagy a Broca-index használatával (tájékoztató jelleggel).

• **A zsíreloszlás típusának meghatározása** a trochanter maiorok magasságában a **csípőbőség** mérésével. > 102 cm (férfi) és > 88 cm (nő) értékek esetén lényegesen megnő az elhízáshoz társuló anyagcsere betegségek kialakulásának a kockázata.

– **Android (proximalis, törzsre lokalizálódó, abdominalis) típusú zsíreloszlás:** Törzsi vagy hasi túlsúllyal, „alma” típusú, derék/csípő hányados (**waist/hip ratio** = WHR) $> 0,85$ (nő) vagy $> 1,0$ (férfi). Az android típusú elhízás különösen veszélyes az egészségre.

– **Gynoid (distalis, csípőre lokalizálódó vagy gluteofemoralis) típusú zsíreloszlás:** Csípőre vagy combra lokalizálódó, „körte” típusú elhízás (az androgén típusúhoz viszonyítva kevésbé veszélyes az egészségre).

– **Lokalizált zsíreloszlási zavarok:** pl. „lovagló nadrág-típus”.

• **Esetleges további coronaria-betegségre** hajlamosító tényezők vagy a metabolikus szindróma betegségeinek felderítése: Vércsúrok, húgysav, éhomi vércukor, vérnyomásmérés.

• **Táplálkozási anamnézis felvétele,** evési szokások, fizikai aktivitás.

• **Endocrin betegségek kizárása:** Basalis TSH meghatározása, dexamethason-próba, OGTT.

• **Bulimia kizárása:** Káros evési szokások kényszerítő éhségrohamokkal, amelyet a beteg által előidézett hányás követ, stb.

Th:I: BMI ≥ 30 kg/m² és/vagy olyan betegségek mutathatók ki, amelyeket az elhízás ront; pszichoszociális problémák.

A kezelés 3 pillére:

1. **A táplálékbevitel megváltoztatása kalóriacsökkentéssel.**

2. **Mozgásterápia/állóképesség javító tréning.**

3. **Viselkedésterápia/csoportterápia.**

Az elhízás kezelése **aktív feladat**, mely az **étkezési szokások és az életmód élethosszig tartó megváltoztatását** jelenti. **A siker feltétele, hogy a beteg belássa a testsúlyproblémáját és motiválva legyen annak legyőzésére.** A legsikeresebbek a **hosszú távú csoportterápiák diétás tanácsadással, viselkedésterápiával** (az evési zavarok elkerülése, a természetes éhség- és teltségérzés újratanulása, a stressz leépítése, az önbalom-erősítő tréning, a frusztráció leküzdése anélkül, hogy „a hűtőszekrényhez kellene nyúlni”, stb.), **valamint a rendszeres fizikai aktivitás/állóképesség javító tréning.**

1. **Kalóriacsökkentés:**

!: Testsúlycsökkentés negatív energiaegyensúly elérésével.

!: Nem a testsúly csökkentése a nehéz, hanem az egyszer elért alacsonyabb testsúly megtartása. Minden diétának csak akkor van értelme, ha hosszú távú kezelési terv része, és a beteg képes arra, hogy súlyát fenntartsa.

Kl: • Normális testsúly.

• Gyermekek és fiatalok.

• Terhesek és szoptató anyák.

• Evészavarral küzdő betegek.

• Súlyos általános betegségek.

u **Kalóriaszegény kevert étrend, 1000-1200 kcal/nap;** fehérjertartalma legalább 50 g/nap. Mivel a zsírnak van a legmagasabb kalóriatartalma, de csak kevésbé telít, az étrend legyen **zsírszegény!**

u **Csekély kalóriabevitelt biztosító étrend (< 1000 kcal/nap)** ugyan jelentős testsúlycsökkenést tesz lehetővé, azonban hosszú távú testsúlyellenőrzésre nem alkalmas.

!: Minden súlycsökkentő étrendnél ügyelni kell a megfelelő folyadékbevitelre (legkevesebb 2,5 l/nap)!

• **Alacsony kalóriatartalmú étrend 700-1000 kcal/nap,** melynek legalább 50 g fehérjét, 90 g szénhidrátot és 7 g linolsavat kell tartalmaznia.

• **Legalacsonyabb kalóriatartalmú étrend** (very low energy diet = VLED vagy very low calories diet = VLCD):

A kereskedelemben kapható fogyókúrás italok, kalóriamennyiségük 450-700 kcal/nap, tartalmazniuk kell napi 50 g fehérjét, 45 g szénhidrátot és 7 g zsírt, ezenkívül vitaminokat, ásványi anyagokat és nyom-elemeket.

!: A < 1000 kcal/nap diéták csak behatárolt ideig (6 hétig) és kizárólag orvosi felügyelet mellett alkalmazhatók, majd át kell térni energiaszegény étrendre.

• **Kopplás:**

Előfeltételek: Ellenjavallatok hiánya (lásd fenn), orvosi felügyelet (lehetőség szerint fekvőbeteg osztályon), bő folyadékfelvétel (3 l/nap), kezdeti béltisztítás, hyperuricaemia elkerülése (húgsavszint ellenőrzése, allopurinol profilaxis), maximum 1-2 hétig végezhető.

- **Teljes kopplás (nulldiéta):** Az elhízás kezelésére nem ajánlott, és nem is veszélytelen.

- **Módosított kopplás** a kereskedelemben kapható fogyókúrás italokkal (lásd fenn) vagy úgynevezett gyógyító böjt gyümölcs-, rizs- nyersétel és lénapok beiktatásával.

• **„Diéták”:**

Számos diétát ajánlottak már; ismertségük az idővel változik és részben követi a divatot és a reklámokat. Ezen diéták nagy többségének közös jellemzője, hogy egyoldalúak és emiatt élelmezés-élettani szempontból nem ajánlatok. Néhány közülük orvosiilag felelőtlen (pl. a **Hay-féle elválasztó étrend**, amelyben a szénhidrátokat és a fehérjéket külön kell elfogyasztani), mások veszélyesek az egészségre, ezért elvetendő.

A normális testsúly elérésekor a hipokalóriás étrendről izokalóriás étrendre kell áttérni, ami ballasztanyagokban gazdag, zsírszegény és kevés sót tartalmaz (5 g/nap); figyelni kell az alkoholtartalmú italok fogyasztására.

Cardiovasculáris betegség szempontjából veszélyeztetett emberekben a telített zsírok aránya < 10%, a koleszterin bevitel < 150mg/1000 kcal legyen; a többszörösen telítetlen zsírsavak aránya 10%-ig emelhető.

Kiegészítő kezelési lehetőségek:

• **Testsúlycsökkentő gyógyszerek (antiadiposíták):**

- **Orlistat**

Hat: Nem felszívódó lipázgátló? a zsírok felszívódását kb. 30%-al csökkenti (3 x 120 mg/nap adagban).

MH: Zsírszéklet és az alsónadrág esetleges bepiszkolódása, puffadás, elvétele a zsírban oldódó vitaminok malabsorptioja, egyes esetekben hypertonia. MH-függő abbahagyási arány > 25%.

Interakció: A zsírban oldódó anyagok (pl. ciclosporin) esetleges csökkent felszívódása.

I: Kiegészítő segítség, ha a BMI > 30 kg/m², és a bázisterápia nem sikeres.

Az étvágycsökkentő gyógyszerek súlyos MH okozhatnak (pl. szívbillentyű károsodások, pulmonalis hypertonia) és emiatt nem ajánlottak.

• **Műtéti eljárások** (pl. laparoscopos gastric binding)

I: BMI > 40, főleg következményes pszichoszociális vagy organikus megbetegedésben.

Prg: Jó motiváció és következetes kezelés mellett a kezelést akaró elhízottak 30%-a hosszú távon csökkenteni tudja testsúlyát.

10 kilogrammos testsúlycsökkenés mellett az ösztörtalitás > 20%-al csökken; a cukorbetegséghez kapcsolódó halálozás > 30%-al mérséklődik; az elhízással kapcsolatos daganatos halálozás > 40%-al csökken.

I: A rövid ideig tartó „bumm-diéták” hosszú távon nem érnek semmit. A rövid távú diétás sikert gyakran még nagyobb mértékű testsúlygyarapodás és ennek megfelelő frusztráció követi (jo-jo effektus). A siker azon múlik, hogy a beteg képes-e étkezési szokásait és életmódját hosszú távon megváltoztatni!

Pro: Preventív programok a lakosság étkezési és egészség megőrzési szokásainak javítására.

AZ EVÉSI SZOKÁSOK ZAVARAI

Anorexia nervosa (kóros soványosság) [F50.0] és bulimia („nagy zabálás”) [F50.2]

Internet-információ: www.bzga-essstörungen.de

Def: Míg anorexia nervosában a kóros soványosság mellett a táplálkozás elutasítása áll az előtérben, bulimiában az éhezési szakaszok periodikus túltáplálással és végezetül önhánytatással váltakoznak.

Elő: Psychosomatosis, mint serdülőkori fejlődési krízis. Gyakorisága: 15-75/100 000; előfordulás: a betegek 95%-a nő. A betegség 25 éves kor előtt kezdődik (általában a pubertás után, 16-18 éves kor körül).

Pph: Ösztönkonfliktusok, továbbá a védekező és „legyőzési” cselekvések, melyek elsősorban a női szexualitás testi aspektusával kapcsolatosak és az evés visszautasításával járnak, ami tulajdonképpen a testi közeledés iránt érzett vágy elleni harc. Testértékelési zavarok: A betegek még extrém alultápláltságukat is normálisnak tartják. Szociális elszigetelődés és a családi kapcsolatok merevvé válása.

Kl: Anorexia: [F50.0]

• Hízástól való félelem, még alultáplált állapotban is; kóros lesoványodást jelentő célsúly kitűzése.

• Az eredeti testsúly legalább 25%-ának elvesztése.

• A testsúlycsökkenést a beteg önmaga idézi elő magas kalóriatartalmú táplálékok mellőzésével, s általában indukált eljárásokkal (hányás, hashajtás, túlzott fizikai terhelés, testsúlycsökkentő gyó-
bevétele).

• A fogyás hátterében nem áll szomatikus betegség.

• Nincs pszichiátriai betegség, mint pl. depressio, schizoprenia, neurosis, phobia.

• Továbbá az alábbi tünetek közül legalább kettő jelen van: Amenorrhoea (≥ 3 menstruáció hiánya), bradycardia, lanugo szőrzet, fizikai aktivitási fázisok, hashajtó, vízhajtó, pajzsmirigytúlnyúlványosított bevétele.

Bulimia: [F50.2]

• Ismétlődő „habzsolási” epizódok rövid időn belül nagy mennyiségű táplálék felvételével.

• Az az érzés, hogy a habzsolási rohamok alatt nem tudja kontrollálni az étkezési viselkedést.

• Az elhízás elkerülésére önhánytatás, hashajtók, vízhajtók nem megfelelő használata; legszigorúbban böjtök beiktatása, túlzott fizikai aktivitás.

• Legkevesebb 3 hónapig hetente legalább két habzsolási időszak.

• Kóros vágyakozás a kövérség iránt. A betegek célként a kóros soványosság határán levő testsúlyt választják meg.
Az anamnézisben gyakran szerepel anorexia nervosa.

Lab: Éhomi vércukorszint alacsony; kreatinin, karbamidnitrogén, transzaminázok, összbilirubin emelkedett lehet. Időnként előfordulhat csontvelőhypoplasia (minden eltérés visszafejldik a szokások normalizálódásakor).

DD: - Bulimiában:

• „Nagy zabálás”: Elhízott emberek habzsolási rohamokkal, melyeket nem követ önhánytatás.

• „Éjszakai evés szindróma”: A napi energiabevétel ≥ 25%-ának felvétele vacsora után történik.

- **Kóros soványosság esetén** (BMI ≤ 17): **Akaratlan testsúlycsökkenés** → oka pl.

• Hyperthyreosis, kezeltlen diabetes mellitus, mellékvesekéreg elégtelenség, phaeochromocytoma

• Bélpáriziták (féregfertőzések).

• Malabsorptio (lásd ott).

• Gastrointestinalis betegségek.

• Daganatos megbetegedések (pl. nyelöcső, gyomor-bélrendszer).

• Krónikus fertőző betegségek (pl. AIDS).

• Fogbetegségek, harapási rendellenességek.

• Dementia, depressio.

• Gyógyszeresen indukált étvágyvesztés.

• Szegénység és éhezés.

Th: Terápiás kapcsolat kialakítása („terápiás szerződés”), a betegség komolyságával való komoly feltáplálás, pl. gyomorszondán keresztül, kb. 3000 kcal naponta. A külvilággal való kapcsolatok kielégítése. Viselkedésterápia, családterápia, stb.

Súlyos bulimiában esetleg megkísérélhető ondansetron adása.

Prg: Halálozási aránya kezelési évenként 0,5-1%. Ha a testsúly 35 kg alatt van, a halálozási kockázat magasabb. Az öngyilkossági arány kb. 20%-os. Számos esetben „defektgyógyulás”.